

УНГАРСКИ ДУКАТ ОТ 1589 г., НАМЕРЕН ПРИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИТЕ ПРОУЧВАНИЯ НА ОСТРОВ „СВЕТИ ИВАН“ КРАЙ ГРАД СОЗОПОЛ

Владимир ПЕНЧЕВ

В основния нумизматичен фонд на Националния исторически музей – София, под инвентарен № 53 118, се съхранява добре запазена златна унгарска монета (дукат), отсечена в монетарницата на град Кремниц през 1589 г. Тя е намерена през 1994 г. при провежданите на остров „Свети Иван“ край град Созопол археологически проучвания. На този остров се е намирал манастирът „Свети Иван Предтеча и Кръстител“, разрушен от турците през 1629 г. (Петрински 2000, 177-189), когато най-вероятно публикуваният тук златен дукат е попаднал в земята.

Описанието на монетата е както следва:

Лице: Околовръстен надпис: RVDOL.II.D.G.RO/I.S.AV.GE.HV.B.R. Богородица, с туника и мантия, седнала насреща. На главата ѝ има корона. В скута си държи Младенеца Христос. Под изображението има малък щит с герб.

Опако: Околовръстен надпис: S+LADISLAVS+REX+1589+. Свети Ласло, облечен с рицарски доспехи (броя, наколенници), прав, насреща. На главата му има корона. С дясната си ръка се опира на алебарда с дълга дръжка. С лявата си ръка държи кълбо с кръст.

Злато. Диаметър 22 – 23 мм. Тегло 3,50 г. (табло XLVIII 1).

През XVI – XVII в. по пазарите в пределите на Османската империя свободно са циркулирали големи количества златни европейски монети, най-вече от номинала един дукат. Теоретичното тегло на златния дукат е било 3,49 г, като реалните тегла на отделните екземпляри са варирали в границите между 3,30 – 3,50 г. Тези монети са били изработвани от много високопробно злато с чистота около 23 2/3 карата (Фенглер, Гироу, Унгер 1982, 86). Най-масово разпространените и най-високо ценените златни европейски дукати, влизащи в циркулационната среда в Османската империя през XVI – XVII в., са били венецианските, чието популярно название е било „цекини“. Също много разпространени, макар и не толкова, колкото цекините, са били и златни-

те дукати на хабсбургските императори, сечени в различни монетарници в пределите на обширната им държава. На Балканите най-често срещани са били изработваните от унгарските монетарници дукати с имената на хабсбургските владетели, преди всичко тези, отсичани от монетарницата в град Кремниц. В балканските земи въпросните унгарски монети носели популярните названия „унгари“ или „маджари“ (Винавер 1970, 21). Именно такъв е и публикуваният понастоящем екземпляр, намерен при археологическите разкопки на остров „Свети Иван“. През XVI – XVII в. курсовете на цекините и унгарите по пазарите в Османската империя, изразени в основната домашна парична единица – сребърната аспра (акчето), са били общо взето еднакви, макар че често пъти венецианските цекини били оценявани с по една – две аспри по-високо от унгарите (Винавер 1970, 48 и 51).

Както споменахме, през XVI – XVII в. основната монетна единица в Османската империя била аспрата. В аспри били пресмятани стойностите на всички чуждестранни монети, циркулирали свободно на местните пазари в тази държава. Курсовете на различните чуждестранни златни монети в Османската империя са били променливи (в зависимост както от времето, така и от мястото на обмяната), но общо взето на лице е ясна тенденция, с течение на времето, все по-голям брой аспри да са били давани за тях. Това е било така, защото асприте на османските султани постепенно, с течение на времето, са намалявали своя тегловен стандарт. Констатирано е също и влошаване на сребърното им съдържание (Винавер 1970, 54-57).

В началото на XVI в. по времето на султан Баязид II (1481 – 1512), османските аспри тежали между 0,70-0,80 грама сребро. Горедолу такова се запазило положението през по-голямата част на XVI в. – през царуванията на Селим I (1512 – 1520); Сюлейман I (1520 – 1566) и Селим II (1566 – 1574), когато теглата на асприте са около 0,70 г. Но през осемдесетте – първата половина на деветдесетте години на XVI в. – по времето на султан Мурад III (1574 – 1595), тегловният стандарт на турските аспри (акчетата) спаднал драстично и то на няколко пъти (Ихчиев 1911, 138). През 1584 г. настъпило голямо обезценяване на асприте, тъй като теглото им спаднало до около 0,40 г, а чистотата на среброто, от която били изработвани, била влошена. Лошокачествените аспри били всячески избягвани от населението. Това довело до силно нарастване на курсовете на чуждестранните златни и сребърни монети (Винавер 1970, 63). А по времето на дългата война с Хабсбургската империя, продължила от 1593 до 1606 г., положението с финансите на османската държава станало съвсем критично. При султан Мехмед III (1595 – 1603) теглата на новоотсичаните аспри спаднали до мизерните 0,20 – 0,30 г. Един англичанин, описвайки тежкото финансово състояние на Османската империя около 1600 г., пише, че цялата тази страна била изпълнена с нискокачествени аспри, които били толкова леки и жалки, че просто могли да плуват по водата (Винавер 1970, 67).

При султан Ахмед I (1603 – 1617), след края на войната с Австрия, настъпило известно стабилизиране на курса на османската аспра. От 1607 г. насетне новоотсичаните аспри били с тегла около 0,35 г и чистота на сребърната сплав около 80% (Винавер 1970, 145). Но при султан Осман II (1618 – 1621), настъпило ново понижаване на теглата на асприте и влошаване на качеството им. Теглото на асприте спаднала до 0,30 г, а през 1622 г. – до 0,25 г (Винавер 1970, 145). От тогава насетне чак до края на XVIII в. османските аспри се сечат с тегла между 0,20 – 0,30 г, като често пъти отделните емисии са от нискокачествено сребро.

През XVI в., по данни от документални извори, златните европейски дукати, циркулирали в Османската империя, променят курса си, изразен в аспри, приблизително както следва (Винавер 1970, 51):

Около 1500 г. – 1 златен дукат = 40 аспри.

Около 1530 г. – 1 златен дукат = 50 аспри.

Около 1570 г. – 1 златен дукат = 60 аспри.

Около 1584 г. – 1 златен дукат = 120 аспри.

Едно интересно сведение от дубровнишките архиви посочва, че през 1606 г. един дубровнишки търговец, който резидирал в Пловдив, изплатил в София сумата от 9000 аспри в различни видове монети, между които имало и „златни унгары по 120 аспри единия“ (Винавер 1970, 143). Продължаващото влошаване на асприте неминуемо довеждало до все по-високи и по-високи пазарни курсове на европейските златни и сребърни монети, изразени в аспри. Поради това османските власти се опитвали, под страх от строги наказания, да спрат този процес. Почти през целия XVII в. те се стремели да поддържат официалния курс на златните дукати по около 120 аспри (Manton 1962, 244). Така например с един ферман, издаден за Македония през 1620 г., се постановява курс на златните дукатови монети по 120 аспри (Винавер 1970, 147). Но реалните пазарни курсове силно се различавали от официалния. В самата столица – Цариград, през същата тази 1620 г. търговците пресмятали дукатите по 160 аспри (Винавер 1970, 145).

От приведените по-горе данни можем да установим, че по времето, когато публикуваният тук златен дукат от типа „унгар“ е попаднал в земята на созополския остров „Свети Иван“, той е имал официален курс от 120 аспри, а реалната му покупателна стойност е възлизала на около 160 аспри.

За да придобием по-реална представа за това, какво е можело да се купи в българските земи с нашата златна монета около 1629 г., когато тя е попаднала в земята, ще приведем някои данни за цените (в аспри) на едни от най-разпространените стоки около средата на XVII в. Данните са според проучванията на Л. Беров (Беров 1976).

Така например, един хляб (с тегло една ока, т.е. 1282 грама) е струвал 1 аспра; една кокошка – 2-3 аспри; едно агне – 50-60 аспри; една ока вино – 3-4 аспри; една ока ориз – около 5 аспри; една ока

сирене – около 5 аспри; една ока пчелен мед – 12-13 аспри; една ока сол – 4-5 аспри; една ока домашен сапун – около 10 аспри; една овча кожа – 5-6 аспри; една ока овча вълна – около 10 аспри; един аршин (около 70 сантиметра) вълнен плат, местно производство (аба) – около 10-18 аспри; един чифт ботуши – 100-140 аспри.

Както се вижда от приведените по-горе примери, през XVII в. златните европейски дукатови монети са имали висока покупателна стойност в пределите на Османската империя. Затова те са били високо ценени от нейното население и са представлявали предпочитан обект за трезориране.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Беров 1976:** Л. Беров. Движение на цените на Балканите през XVI – XIX в. и европейската революция на цените. София, 1976.
- Винавер 1970:** В. Винавер. Преглед историје новца у Југословенским земљама (XVI – XVIII в.). Београд, 1970.
- Ихчиев 1911:** Д. Ихчиев. Материяли за монетното дело в Турция. – Известия на историческото дружество в София, III, 1911, 75-207.
- Петрински 2000:** Ив. Петрински. Манастирът „Св. Иван Предтеча и Кръстител“ на о. Свети Иван (1467/71 – 1629 г.). – Известия на Народния музей – Бургас, 3, 2000, 177-189.
- Фенглер, Гироу, Унгер 1982:** Х. Фенглер, Г. Гироу, В. Унгер. Словарь нумизмата. Москва, 1982.
- Manton 1962:** R. Manton. Istanbul dans la seconde moitié du XVII siècle. Paris, 1962.

HUNGARIAN DUCAT FROM 1589 FOUND DURING ARCHAEOLOGICAL RESEARCH ON ST. IVAN ISLAND NEAR SOZOPOL

Vladimir Penchev

(Summary)

A well preserved golden Hungarian coin (ducat) struck in the mint of Kremnitz in 1589 is housed in the main Numismatic depot of the Sofia National Museum of History under Inv. N 53 118. It was found in 1994 during the archaeological research on St. Ivan Island near Sozopol. The Monastery of St. John Forerunner and Baptist was located on the island, destroyed by the Ottomans in 1629. Most probably the golden ducat here presented fell into the ground at that time. In the course of the 16th–17th c. large amounts of golden European coins mostly of a nominal of 1 ducat were freely circulating on the markets of the Ottoman Empire. On the Balkans, the golden ducats of the Habsburg Emperors were broadly spread and mainly those issued by the mint of the Hungarian town of Kremnitz as is the piece here discussed. These coins had a high buying value on the territory of the Ottoman state. Because of this, they were highly valued by its population and were a preferred treasure deposit.

